

Spośród źródeł tego okresu szczególne znaczenie ze względu na znaczną ilość zachowanych cen — posiadają komedie Plauta. Są to jednak niemal wyłącznie wartości odnoszące się do specyficznej grupy społeczeństwa rzymskiego, a mianowicie heter i branek. Po wpłaceniu 20, 30 lub sporadycznie 200 min dom hetery stał do wyłącznej dyspozycji jednego tylko klienta. Niewątpliwie mamy tu do czynienia z sumami, które można traktować jako zwyczajowe ceny sprzedaży droższych niewolnic. Niższe wartości przybierają u Plauta opłaty za *manumissio*, jak i ceny sprzedaży na wolnym rynku młodych branek⁷.

W większym stopniu przydatne do badań typu porównawczego są informacje zawarte u Polibiusza i Liwiusza, aczkolwiek i w tym przypadku materiał cenowy odbiega w pewnym stopniu od typowych w drugiej połowie III wieku p.n.e. wartości rynkowych; wszelkie dane, jakimi dysponujemy, ograniczają się bowiem wyłącznie do cen niewolników w warunkach przedłużających się działań wojennych.

Jak podaje Polibiusz, przy sprzedaży 14 000 jeńców po zdobyciu Palermo płacono po 2 miny od osoby. Z kolei w czasie wymiany jeńców w roku 217 p.n.e. za podstawę przyjęto 250 drachm, a po bitwie pod Kannami — według relacji Liwiusza — Hannibal żądał za jeńców-obywateli rzymskich po 2 000 drachm, za jeźdźców po 500, po 200 za sprzymierzeńców i po 100 za niewolników; Polibiusz wspomina o 3 minach od osoby⁸. Upoważnia to do przyjęcia, iż w okresie pokoju cena niewolnika nieznacznie przewyższyła równowartość w rzymskim pieniądzu 2,5 miny.

W dużym stopniu zróżnicowane dane dotyczą cen zboża. Najstarszy zachowany na ten temat przekaz Liwiusza (I as za modius) dotyczy raczej *largitio* aniżeli sprzedaży, choć jednocześnie trudno wykluczyć możliwość interpolacji jako że również Pliniusz Starszy wspomina o sprzedaży pszenicy po I asie za modius⁹. Znacznie wyższe wartości występują zarówno przy opisie oblężenia Praeneste, kiedy w warunkach skrajnego głodu sprzedawano zboże po 200 drachm za medimnos jak i sprzedaży w Rzymie na przełomie 211/10 roku p.n.e. zboża po 15 drachm za medimnos. Dopiero zakończenie drugiej wojny punickiej pociągnęło za sobą obniżenie ceny do 4 asów w związku z masową dostawą zboża z Hiszpanii.

⁷ Plaut. *Becch.* 706; *Asin.* 236 n., 541; *Most.* 300; *Punic.* 1006; *Merc.* 429—40; *Pseud.* 52, 315; *Curc.* 63—4; *Epid.* 56, 391—2; *Pers.* 665; *Capt.* 364, 974, 1184—6. Zob. M. Delcourt, *Le prix des esclaves dans les comédies latines*, „L'Antiquité Classique” 17, 1948, s. 123 n.

⁸ Plut. *Fab.* VII 5; Liv. XXII 23, 6, XXII 52, 3, XXII 58, 4, XXIII 19, 6; Polib. VI 58; Dio Cocc. XIV 57, 15—6, XV 2, 35; Diod. XXIII 18, 5. Zob. również W. L. Westermann, RE supplb. IV, kol. 1010 n.; A. Balil, *Notas sobre precios y costes en epoca Romana*, „Cuadernos de Historia Economica de Cataluña” 13, 1975, s. 19.

⁹ Liv. IV 16; Plin. NH XVIII 17. Zob. F. M. Heichelheim, *Wirtschaftliche Schwankungen der Zeit von Alexander bis Augustus*, Jena 1930, s. 72 n.